

Гроза І. М., Бабятинська, Ю. О., Гусейнова К. С.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядаються особливості формування іншомовної комунікативної компетентності в студентів немовних спеціальностей за допомогою використання інформаційних технологій; розкриваються сутнісні характеристики методів навчання іноземної мови в умовах упровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, інформаційні технології, студенти немовних спеціальностей.

Гроза И. Н., Бабятинская Ю. А., Гусейнова К. С. Особенности формирования иноязычной профессиональной компетентности в условиях использования информационных технологий. – Статья.

В статье рассматриваются особенности формирования иноязычной коммуникативной компетентности у студентов неязыковых специальностей с помощью использования информационных технологий; раскрываются сущностные характеристики методов обучения иностранному языку в условиях внедрения в учебный процесс современных информационных технологий.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетентность, информационные технологии, студенты неязыковых специальностей.

Groza I. N., Babyatynskaya J. A., Guseynova K. S. Peculiarities of the foreign language communicative competence forming by means of implementing the modern information technologies. – Article.

The article discusses the forming of the foreign language communicative competence of nonlinguistic specialties' students through the usage of the information technologies; reveals the essential characteristics of the teaching methods of foreign language and implementing the modern information technologies.

Key words: foreign language communicative competence, information technologies, students of nonlinguistic specialties.

Основним напрямом сучасного розвитку професійної освіти є підготовка кваліфікованого, конкурентоздатного фахівця, що вільно володіє своєю професією, орієнтується в суміжних галузях, мобільного, професійно-компетентного. Комунікативна компетентність є системоутворюючим компонентом професійної компетентності, який є одночасно і ключовим, тобто необхідним для будь-якої професійної діяльності. Комунікативна компетенція виділяється як ключова й у нормативно-правових освітніх актах, в матеріалах Болонської угоди, Державних стандартах України, розглядається як база, необхідна фахівцеві для вирішення різних професійних завдань. Існує велика кількість видів діяльності, в яких уміння спілкуватися, висока комунікативна компетентність є такою ж невід'ємною частиною професії, як і спеціальні навички й уміння.

Юристи, політологи, економісти, екологи, технологи, експерти, менеджери, викладачі та багато інших фахівців велику частину свого робочого часу витрачають на спілкування з колегами, клієнтами, електоратом, населенням. Оволодіння ефективними стратегіями ділової, партнерської поведінки, роботи в команді для них є необхідністю. Актуальність проблеми формування комунікативної компетентності в майбутнього фахівця підтверджується й тим, що оволодіння партнерським спілкуванням, яке передбачає врахування інтересів партнера, визнання його як особистості, повагу до його життєвого досвіду, установок, потреб і мотивів, забезпечує ефективність професійної діяльності. Партнерська позиція кожного з учасників спілкування, вибір найбільш ефективних способів і методів проведення ділових бесід і дискусій дає змогу домагатися максимально взаємоприйнятних результатів і переговорів. У зв'язку з цим найважливішим завданням є становлення, розвиток і вдосконалення вторинної мовної особи студентів, що мають високий рівень професійної компетентності.

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти визначено основні напрями професійної підготовки фахівців, що передбачають досягнення студентами немовного факультету достатнього рівня іншо-

мовної комунікативної компетентності (далі – ІКК) у професійній сфері спілкування [2, с. 273].

Проблему формування ІКК в студентів немовних спеціальностей висвітлено в працях А. Астадур'ян, Л. Бороzeneць, Н. Гавриленко, О. Григоренко, М. Євдокімова, В. Зикова, Е. Комарова, Н. Кучеренко, Т. Лучкіна, Ю. Маслова, О. Метолькіної, О. Фадейкіна; методику формування ІКК досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-методисти, а саме: І. Баценко, І. Берман, В. Борщовецька, В. Гнаткевич, О. Ізмайлова, Н. Катрич, Е. Мірошніченко, Ю. Пассов, Ю. Солодовнікова, О. Тарнопольський, В. Тенішева, О. Чиханцова, С. Шатілов, Р. Елліс (R. Ellis), І. Нейшн (I. Nation), Н. Шмітт (N. Schmitt), В. Віддовсон (W. Widdowson) та ін. Учені зазначають, що ІКК є невід'ємним складником підготовки студентів немовних спеціальностей, оскільки сприяє продуктивній взаємодії з навколишнім світом, тобто успішному професійному становленню майбутнього фахівця. Тому перед вищою школою виникла потреба пошуку й упровадження в практику актуальних методів навчання ІМ, які сприятимуть формуванню ІКК в студентів немовних спеціальностей.

Мета статті – розкрити особливості формування ІКК студентів немовних спеціальностей за допомогою актуальних методів навчання в умовах використання інформаційних технологій.

В умовах розвитку нових інформаційних технологій проблема розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів як майбутніх представників інформаційного суспільства набуває особливого значення. Актуальність компетентнісного підходу в проектуванні дієвих результатів мовної освіти в немовному виші визначається як необхідність подолання дегуманізації технічної освіти шляхом конвергенції соціально-гуманітарної й технічної підготовки студентів. Використання інформаційних технологій у навчанні дає студентам змогу мати доступ до широкого спектру сучасної інформації з метою розвитку професійних компетенцій. Застосування комп'ютерних засобів, інформаційних джерел мережі

Інтернет сприяє розвитку високого рівня інформаційної компетентності, формуванню професійного мислення іноземною мовою, підвищенню мотивації до вивчення навчальних предметів.

Водночас результатом практики викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» у немовних ВНЗ є той факт, що в умовах ефективного застосування нових інформаційних технологій відсутні варіативні програми навчання студентів за напрямом профільних спеціальностей факультетів; не визначені структура, зміст і умови розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності; не розглянуто комплекс комунікативних професійно орієнтованих завдань з урахуванням специфіки конкретного освітнього рівня в безперервній багаторівневій структурі курсу.

Наслідком перерахованих проблем є ситуація, коли випускники немовних ВНЗ, що мають досить високий рівень сформованості ІКК, зазнають ускладнення в процесі професійного спілкування з фахівцями інших країн унаслідок недостатньо високого рівня розвитку інформаційної компетентності, несформованості мови для професійних цілей, полікультурного світогляду, інформаційної культури.

Студентів – майбутньому фахівцеві немовного ВНЗ – особливо важливе усвідомлення необхідності розвитку й удосконалення професійних компетенцій також і в процесі вивчення іноземної мови, потреби застосування технічних методів і засобів у професійній діяльності, формування мотивів досягнення професійної майстерності та самовдосконалення.

Поняття «компетентність» визначається як інтелектуальна й особова зумовлена здатність людини до практичної діяльності, а «компетенція» – як змістовий компонент цієї здатності у вигляді знань, умінь, навичок. І.А. Зимня зазначає, що поняття компетентності включає не лише когнітивний та операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний і поведінковий. «Воно включає результати навчання (знання та вміння), систему ціннісних орієнтацій, звички тощо... Компетентність завжди є актуальним виявом компетенції» [3, с. 17].

Поняття «іншомовна професійна комунікативна компетентність» розглядається нами як здатність майбутнього випускника немовного ВНЗ діяти в режимі вторинної мовної особи в професійно спрямованій ситуації спілкування з фахівцями інших країн, готовність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії в полікультурному просторі в умовах міжнародної мобільності й інтеграції.

Розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності в умовах застосування нових інформаційних технологій дасть змогу майбутньому фахівцеві немовного ВНЗ:

- здійснювати міжкультурне професійно орієнтоване спілкування як вторинної мовної особи, що має високий рівень сформованості інформаційної компетентності;
- взаємодіяти з носіями іншої культури з урахуванням сучасного погляду, наукового світогляду, професійних особливостей, національних цінностей, норм та уявлень;
- створювати позитивний для комунікантів настрій у професійно орієнтованому спілкуванні іноземною мовою;
- вибирати комунікативно-доцільні способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку й культуру інших народів;

– зберігати національну самоідентифікацію в умовах міжнародної інтеграції та мобільності.

Структурно-змістова модель іншомовної професійної комунікативної компетентності складається із сукупності таких ключових (базових) компетенцій: лінгвістичної, дискурсивної, стратегічної; соціокультурної, прагматичної (соціальної), лінгвопрофесійної, соціально-інформаційної, соціально-політичної, персональної (особистісної, індивідуальної). Умовами, що сприяють розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів в умовах застосування нових інформаційних технологій навчання, є:

- наявність аудіо, відео, комп'ютерних, інтерактивних засобів навчання;
- організація процесу навчання із застосуванням нових інформаційних технологій, у тому числі ресурсів мережі Інтернет;
- необхідний рівень сформованості інформаційної компетентності викладачів;
- створення робочих програм і календарних планів у структурі навчально-методичного комплексу (НМК) дисципліни «Іноземна мова для професійних цілей»;
- підбір різних форм, методів і прийомів навчання в умовах застосування електронних засобів, які враховують специфіку конкретного освітнього рівня;
- наявність модульних електронних підручників, банків завдань з урахуванням специфіки конкретного освітнього рівня в безперервній багаторівневій структурі курсу дисципліни;
- реалізація самостійної проектної діяльності студентів;
- особистісне орієнтоване навчання, що актуалізує розвиток професійно значущих мотиваційних, вольових, емоційних і когнітивних якостей мовної особистості: толерантність, емпатію, повагу до національної культури і традицій як умова забезпечення успішного міжнародного спілкування, формування нових понять і способів дій;
- компетентнісний підхід, що підсилює мотивацію, підвищує рівень сформованості компетенцій із дисципліни «Іноземна мова для професійних цілей» та успішність міжкультурної комунікації;
- урахування міжнародних і вітчизняних стандартів якості професійно орієнтованої освіти в умовах єдиного освітнього простору;
- єдність особистісно-орієнтованого, комунікативно-спрямованого та професійно-діяльнісного підходів у системі мовної професійно орієнтованої підготовки студентів немовного вишу;
- критерії й параметри оцінювання рівня сформованості іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів немовного вишу в сукупності складових її компонентів на основі кредитно-модульної технології навчання із застосуванням системи залікових одиниць;
- контроль, самоконтроль, оцінювання та самооцінювання результатів діяльності студентів;
- діагностика й моніторинг рівня сформованості компетенцій і динаміки розвитку професійних інтересів і домагань студентів в умовах застосування нових інформаційних технологій на різних освітніх рівнях;
- урахування міждисциплінарної інтеграції гуманітарних дисциплін;
- визначення автономних, особистісно-орієнтованих траєкторій навчання та розвитку студентів з урахуванням специфіки вивчення дисципліни на різних освітніх рівнях;

– поетапне формування й розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності в сукупності складових її компонентів на основі базового рівня сформованості лінгвістичних і соціокультурних компетенцій студентів на I та II курсах;

– індивідуалізація й диференціація навчання.

Застосування інформаційних технологій й навчання має відповідати таким принципам: відповідності мети використання інформаційних технологій навчальним цілям, комплексності й системності, комунікативності та ситуативності, проблемності й пізнавальної спрямованості, адекватності, застосування комп'ютерних засобів як інструмента пізнання, підвищення ступеня складності, інтеграційної цілісності всіх форм навчальної діяльності (аудиторної, позааудиторної).

Як показники, що визначають ефективність комплексу створених педагогічних умов щодо оптимізації процесу розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів немовного вишу в умовах використання нових електронних засобів навчання, аналізувалися результати, отримані на основі застосування таких діагностичних методик: рівня мотивації студентів щодо майбутньої професійної діяльності, в тому числі вивчення професійно спрямованого курсу іноземної мови, визначення смислів, інтересів і переваг студентів, роботи з інформаційними джерелами – рівня інформаційної компетентності, рівня задоволеності методикою викладання дисципліни «Іноземна мова для спеціальних цілей», динаміки розвитку загальної культури особистості, самооцінки студента.

На кафедрі іноземних мов № 1 Національного університету «Одеська юридична академія» (далі – НУ «ОЮА») розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів як основної мети навчання іноземної мови здійснюється з використанням аудіо-, відео-, комп'ютерних засобів, у тому числі в умовах ефективного застосування інтерактивних дошок «Smart Board».

З метою ефективного розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів в умовах застосування електронних засобів навчання кафедрою іноземних мов № 1 НУ «ОЮА» розроблені, апробовані та впроваджені в навчальний процес електронні посібники, навчально-методичні розробки й комплекси лексико-граматичних завдань для базового соціокультурного рівня навчання дисципліни на I та II курсах і для вивчення навчального курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» на III, IV курсах ВНЗ. Створені електронні навчальні блоки дають можливість викладачеві застосувати різні форми аудиторної й позааудиторної роботи зі студентами, організувати проведення творчих обговорень «круглого столу», диспутів, рольових ігор, використовувати різні інформаційні джерела в процесі підготовки рефератів, презентацій і доповідей у напрямі профільної спеціальності студентів.

Проведена робота щодо навчання студентів дала змогу визначити, що підвищенню рівня мотивації студентів III–V курсів під час використання електронних засобів навчання сприяють завдання, які активізують обговорення професійно орієнтованих проблем, що допомагають виразити свою думку з опорою на фонові знання й характеризують загальну компетенцію студента (емпіричні та академічні знання), екзистенціальну компетенцію (особистісні характеристики й погляди), професійну (спеціальну) та рівень сформованості лінгвістичної й комунікативної компетенцій

у структурі професійної компетентності майбутнього випускника немовного ВНЗ.

Дані моніторингу результатів навчання іноземним мовам в умовах використання нових інформаційних технологій, отримані на всіх підрівнях освітнього рівня бакалавріату, підтвердили, що досягнення високого рівня сформованості іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів III–IV курсів передбачає наявність необхідного рівня сформованості важливих її складників – лінгвістичної, комунікативної та соціокультурної компетенцій студентів базового курсу, тобто спадкоємність у навчанні мови в безперервній багаторівневій структурі курсу дисципліни з урахуванням специфіки конкретного освітнього рівня.

Отже, в нашому досвіді навчання іноземних мов знаходимо різні шляхи нарощування інформаційного обміну між студентами: лексика з нестандартних текстів, упровадження вокабуляра, в якому відчувається функціональна необхідність. Говоріння як вид діяльності включено в усі види контролю: розмова на тему, співбесіда за переглянутими (прослуханими) матеріалами, питання-відповіді з прочитаного тощо. Під час навчання письма як одного з видів професійно іншомовного спілкування студенти нелінгвістичних спеціальностей знайомляться з веденням ділової кореспонденції англійською мовою: резюме (CV), супровідний лист (covering letter), електронний лист (e-mail), лист-скарга (complaint), прохання (request), повідомлення (confirmation), заява (application); створюють повідомлення творчого характеру. Говоріння як вид діяльності включено в усі види робіт і контролю: бесіду за спеціалізованою темою, співбесіду за переглянутими (прослуханими) матеріалами, питання-відповіді з прочитаного тощо, при цьому пропонуємо опитування замінити інформативним розпитуванням, тобто вмінням ставити питання в ситуації дійсної нестачі інформації. Широке поле діяльності в навчанні професійного іншомовного спілкування надається самостійній роботі студентів, націленій на розвиток умінь пошуку інформації англійською мовою, роботу з Інтернет ресурсами з теми, що дає студентам можливість самим отримувати знання, користуючись розвиненими інформаційними ресурсами, такими як текстові сторінки, веб-сторінки, відео-файли та аудіо-файли, а також створення власного портфоліо. Отже, Інтернет дає студентам доступ до інформації, включаючи аудіювання, читання й письмо. Студенти можуть працювати в комунікативному середовищі в реальному часі або вибирати засоби, які дадуть їм змогу створити та перевірити повідомлення; зайти на форум і поспілкуватися з одним або декількома співбесідниками. Електронна пошта дає студентам можливість підтримувати зв'язки з носіями мови, спонукає їх до діалогу з ними [6, с. 27].

Ще одним важливим аспектом у розвитку комунікативної компетентності фахівця є проблема розробки критеріїв оцінювання/самооцінювання кожного виду діяльності. Так, наприклад, під час оцінювання листа студенти самі виставляють собі оцінку за такими критеріями: зміст, організація, обсяг, лексика, граматика, орфографія, пунктуація, що виключає елемент суб'єктивізму під час виставлення підсумкової оцінки; індивідуалізує та диференціює навчальний процес, полегшує роль викладача.

Роль викладача також змінюється в навчанні професійного іншомовного спілкування, він стає помічником в оволодінні компетенціями, в завдання якого входить створити сприятливі умови навчання, пропонуючи пов-

не меню своїм студентам, які, у свою чергу, самі обирають рівень глибини освоєння, залежно від поставлених завдань. Заняття більше не зводяться до надання студентам інформації, замість цього робиться акцент на аналізі інформації, засвоєної студентами самостійно. Оптимізм і гумор є чинниками, що стимулюють мимовільне запам'ятовування, розвиваючи пам'ять, сприяючи навчанню без насильства. Ми пропонуємо на заняттях з іноземної мови декілька вправ, які допомагають навчитися створювати та зберігати позитивний настрій у будь-яких ситуаціях, навчитися створювати гарний настрій за своїм бажанням, тим самим сприяючи емоційно-позитивному настрою як одному з чинників організації професійного іншомовного спілкування. Отже, можна стверджувати, що розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів немовного ВНЗ здійснюється в такій послідовності: від формування лінгвістичної, комунікативної й соціокультурної компетенцій до розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності, далі до етапу становлення та затвердження професіоналізму вторинної мовної особистості майбутніх випускників.

На підставі аналізу теоретичного матеріалу, практики ВНЗ і результатів практичної роботи встановлено,

що процес розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів немовного ВНЗ складається з декількох етапів, які послідовно змінюють один одного.

У процесі навчання також виявлено показники динаміки розвитку значимих комунікативних якостей особистості студентів у структурі іншомовної професійної комунікативної компетентності, що визначають готовність майбутнього випускника немовного ВНЗ до професійно орієнтованого спілкування: лінгвістична (мовна) підготовленість, професійно орієнтована комунікація, культура професійно орієнтованого спілкування. У ході аналізу навчання зроблено висновок, що розроблені навчально-мовні ситуації професійно орієнтованої проблематики дають студентам змогу відчувати впевненість в успіху в процесі здійснення іншомовної професійної комунікації як основи подальшого іншомовного професійного спілкування з фахівцями інших країн. Матеріал, засвоєний у процесі обговорення різних мовних ситуацій, може бути перенесений у середовище реальної комунікації з представниками англomовних країн, використаний у процесі читання наукової літератури й роботи з іншими джерелами інформації.

Література

1. Глобализация и конвергенция образования: технологический аспект. Научное издание / под общей ред. профессора Ю.Б. Рубина. – М. : ООО «Маркет DC Корпорейшн», 2004.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид.: д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с
3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. Материалы к 1-му заседанию методологического семинара 20 мая 2004 г. / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
4. Краснощекова Г.А. Непрерывное языковое образование в языковом вузе / Г.А. Краснощекова. – М. : Издательский дом МПА – Пресс, 2005.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е.С. Полат. – М. : Academia, 2000.
6. Огурцова О.Л. Навчання ділової англійської мови з використанням Інтернет-ресурсів / О.Л. Огурцова // Іноземні мови. – 2006. – № 4. – С. 26–29.
7. Писаренко В.И. Аудиовизуальные технологии обучения иностранным языкам в техническом вузе / В.И. Писаренко. – М. : Издательский дом МПА-Пресс, 2004.
8. Сухомлин В.А. Разработка системы компетенций для образовательного стандарта нового поколения по направлению «Информационные технологии» / В.А. Сухомлин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.sukhomlin.ru /results/doklad_Volgograd.doc, 30.10.2005 г.
9. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe: Report of the Symposium Berne, Switzerland, 27-30 March 1996 / Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasbourg. – 1997.